

2015 | 4

■ A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE

■ TARTALOMBÓL

- *BÁCSATYAI DÁNIEL*
JOGI MŰVELTSÉG, TÖRTÉNETÍRÁS
ÉS KANCELLÁRIA A 14. SZÁZADI
MAGYARORSZÁGON
- *WEISZ BOGLÁRKA*
A KINCSTARTÓI HIVATAL TÖRTÉNETE
A 14. SZÁZADBAN
- *VADAS ANDRÁS*
TERMINOLÓGIAI ÉS TARTALMI KÉRDÉSEK
A KÖZÉPKORI MALOMHELYEK KÖRÜL
- *TÓTH-BARBALICS VERONIKA*
A DUALIZMUS KORI FŐRENDIHÁZ ELNÖKEI
ÉS ALELNÖKEI
- *ÁBRAHÁM BARNA*
SZLOVÁK SAJTÓ ÉS KORMÁNYZATI
SAJTÓPOLITIKA A NAGY HÁBORÚ ÉVEI
ALATT
- *VARGA ZSUZSANNA*
FÖLDREFORMOK A II. VILÁGHÁBORÚ UTÁN
KÖZÉP- ÉS KELET-EURÓPÁBAN

TÖRTÉNELMI SZEMLE

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE
LVII. ÉVFOLYAM, 2015. 4. SZÁM

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN (felelős szerkesztő)

FÓNAGY ZOLTÁN, OBORNI TERÉZ, PÓTÓ JÁNOS, ZSOLDOS ATTILA (rovatvezetők)
GLÜCK LÁSZLÓ (szerkesztőségi munkatárs)

Szerkesztőbizottság

FODOR PÁL (elnök),
BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR,
GLATZ FERENC, MOLNÁR ANTAL, ORMOS MÁRIA,
OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA, PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ,
SZAKÁLY SÁNDOR, SZÁSZ ZOLTÁN,
VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája: tortenelmiszemle@btk.mta.hu

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

Weisz Boglárka: Ki volt az első kincstartó? A kincstartói hivatal története a 14. században	527
Tóth-Barbalics Veronika: A dualizmus kori főrendiház elnökei és alelnökei	541
Ábrahám Barna: Szlovák sajtó és kormányzati sajtópolitika a nagy háború éveitől	565
Varga Zsuzsanna: Földreformok a II. világháború után Közép- és Kelet-Európában	583

MŰHELY

Bácsatyai Dániel: Jogi műveltség, történetírás és kancellária a 14. századi Magyarországon	607
Vadas András: Terminológiai és tartalmi kérdések a középkori malomhelyek körül	619
Manhercz Orsolya: 1848–1849 traumájának felidézése az 1852-es császári utazás során	649

MÉRLEG

A birodalmi toposzok rombolója (<i>Vajnági Márta</i>)	663
---	-----

ÉLETMŰ

Biográfia(k)ban elbeszélni. H. Balázs Éva (1915–2006), a felvilágosodás korának kutatója (<i>Krász Lilla</i>)	671
--	-----

BÁCSATYAI DÁNIEL

Jogi műveltség, történetírás és kancellária a 14. századi Magyarországon

Korai történeti irodalmunk Nagy Lajos kori összefoglalásának legelső szövegtanúja a *Képes Krónika*. A magyarországi műhelyben készült, gazdagon illuminált díszkódexben olvasható krónika szövegét 1358-ban szerkesztette meg szerzője, akinek kiléte éppúgy évszázados történeti viták tárgya, mint elődje, P. mester személyazonossága. Szerzőnk – a *gesta*író Névtelennel szemben – semmit sem árul el magáról, így a megoldáshoz vezető út még göröngyösebbnek tűnik. Noha Baranyai Decsi János fenntartotta egy bizonyos Márk emlékezetét, akinek műve állítása szerint forrásul szolgált Thuróczy *Chronicájához*, ez az utalás oly halvány, hogy a szóban forgó krónikaszerkesztést aligha köthetjük minden kétséget kizáróan a Baranyai Decsi és Toldy Ferenc nyomán Jakubovich Emil által ajánlott Kálti Márk személyéhez. Érdeemes megszívlelnünk Kristó Gyula szavait, aki Küküllei János ürügyén megjegyezte, hogy középkori szövegeink szerzőinek neve igen esetlegesen maradt fenn, s amit tudunk, az alkalmasint a véletlennek köszönhető; ha ugyanis a *Dubnici* és a *Budai Krónika*-hoz hasonlóan Thuróczy is elvetette volna Küküllei *gestájának prologusát*, amelyben a szerző önmagát megnevezi, aligha tudnánk, hogy a munka valójában kitől származik;¹ a szerző műveltségének forrásait, valamint tevékenysége színhelyét: Nagy Lajos kancelláriáját azonban minden kétséget kizáróan meg tudnánk határozni pusztán a *gesta* stílusa és tartalma alapján. Az alábbi vizsgálódás során az utóbbi úton kívánok elindulni, hogy – egy eddig nem azonosított olvasmányélményén keresztül – ne csak a *Képes Krónika* szerkesztő-szerzőjének környezetéhez juthassunk közelebb, hanem újabb színekkel gazdagodhassanak ismereteink krónikaírás és kancellária Mályusz Elemér által feltárt kapcsolatairól.

Kálti Márk szerzőségével kapcsolatban Karsai Géza fogalmazott meg kétségeket 1963-ban megjelent tanulmányában.² Kimutatta, hogy a Joachim Leibitzer (1566–1623) történeti művében olvasható *chronica Marciana* forrásmegjelölés a szerző által felhasznált *Szepesszombati Krónikában* eredetileg Troppai Márton krónikájára (*cronica Martiniana*) vonatkozott. Véleménye szerint a szepesi szászokkal élénk kapcsolatokat ápoló Baranyai Decsi egy a Leibitzer-féle krónikával rokon mű alapján állította, hogy a Thuróczyét megelőző történeti összefoglalás

1 *Kristó Gyula*: Utószó. In: Küküllei János: Lajos király krónikája – Névtelen szerző: Geszta Lajos királyról. Osiris, Bp., 2000. (Millenniumi Magyar Történelem. Források) 93.

2 *Karsai Géza*: Névtelenség, névretés és szerzőnév középkori krónikáinkban. Századok 97. (1963) 666–677.

egy bizonyos Márk munkája volt. A *Szepesszombati Krónika* és Leibitzer krónikájának összefüggése kétségtelen, ám Kristó Gyula és Tarnai Andor jogosan mutatnak rá, hogy Karsai adós maradt annak igazolásával, hogy Baranyai Decsi vajon valóban a szepességi krónikákban megőrzött magyar történeti hagyományban ismerte-e fel Thuróczy forrását.³ Ám míg Kristó a korábbi irodalom álláspontját fogadta el, s nézete szerint a 14. századi krónikasztézis (nem feltétlenül a *Képes Krónika*) szerzője valóban Kálti Márkkal lehet azonos, addig Tarnai Andor – érvelése hiányosságai ellenére – Karsainak adott igazat. Tarnai az első fejezet idézetei (Petrus Comestor, Nicolaus de Lyra) alapján csak annyit tart megállapíthatónak, hogy franciás műveltségű íróról van szó, aki a királyi udvar közvetlen közelében működött.⁴

Elsősorban e francia orientáció alapján merült fel legutóbb, hogy a *Képes Krónika* szerkesztője nem más, mint maga Kükülei János, akire kétségkívül jelentős hatással voltak a francia szellem alkotásai.⁵ A két *prologus* felütése emellett valóban rokon jegyeket mutat, hiszen Isten mindenhatóságát egyaránt a földi királyokra vonatkoztatják, s mindketten az uralkodói hatalom égi eredetét hangsúlyozzák. Aligha lehetnének azonban különbözőbbek a két előszóban felhasznált kútfők, az idézett tekintélyek nyomán kibontakozó érvelés, s maga a gondolatmenetet záró következtetés – amint erre még visszatérek.

Mályusz Elemér is egyetértett a Márk személyét illető ellenvetésekkel, ám Domanovszky Sándor nyomán ő nem az Anjou-udvar berkeiben kereste a szerkesztőt. A *Képes Krónika* konzervatív, a korai középkor királyeszményét felidéző előszava véleménye szerint szerzetes-író tollán formálódott, legvalószínűbben egy ferences barátén, akinek rendje a 14. század első felének hazai historiográfiájában kulcsszerepet játszott.⁶ A ferences bibliamagyarázó Nicolaus de Lyra (†1349) Tarnai Andor által kimutatott ismerete⁷ szintén Mályusz elgondolása mellett szól.

Magában a *Képes Krónika prologusában* olvashatjuk, hogy az előszó tételmondata (*énáltalam kormányoznak a királyok*) a Példabeszédek könyvének nyolcadik fejezetéből származik. Az ezután következő szakasz forrását nem jelölte meg a szerző – eszerint: „Dicsőséges az Isten az ő szent helyén, csodálatos fenségében, kimondhatatlan bölcsességének mélysége semmiféle korlátok közé zárva, semmiféle határok közé szorítva nincs; igazságos ítéletű döntéseivel irányítja az eget és a földet egyaránt. S bár valamennyi szolgáját felmagasztalja, fenséges jutalmakkal ékesíti, s az égi boldogság birtokosává teszi, mégis, hogy az arra méltókat méltóképpen jutalmazza, magasabb méltóságok jelvényeivel tünteti ki, és a jutalmak bőségesebb áradatával halmozza el azokat, akiket erre méltóbbnak lát, s

3 *Kristó Gyula*: Anjou-kori krónikáink. Századok 101. (1967) 480–484; *Tarnai Andor*: A Képes Krónika forrásaihoz. In: Középkori kútfőink kritikus kérdései. Szerk. Horváth János–Székely György. Akadémiai, Bp., 1974. 209.

4 *Tarnai A.*: i. m. (3. jz.) 211.

5 *Holler László*: Ki állította össze a Képes Krónikát? Egy új hipotézis. Irodalomtörténeti Közlemények 107. (2003) 210–242.

6 *Mályusz Elemér*: Krónika-problémák. Századok 100. (1966) 744–746.

7 *Tarnai A.*: i. m. (3. jz.) 204–208.

akiket nagyobb érdemeik fénye ajánl” (ti. a magyar királyokat).⁸ Az idézett részt szó szerint ugyanígy találjuk meg VIII. Bonifác *Liber Sextus* néven ismert, 1298-ban kiadott dekretálé-gyűjteményében (lib. III., tit. 22.),⁹ de szerepel már abban az 1295. szeptember 20-i pápai bullában is, amelynek címzettje a ferencesek általános rendfőnöke (*minister generalis*), Raimundus Gaufredi volt.¹⁰

Képes Krónika

„Per me reges regnant” ait dominus Deus per sapientem Salomonem Proverbiorum VIII-o capitulo. „*Gloriosus Deus in sanctis suis*” in maiestate mirabilis, cuius ineffabilis altitudo prudentie nullis inclusa limitibus, nullis terminis comprehensa, recti censura iudicii celestia pariter disponit et terrena. Et si cunctos eius ministros magnificet et altis decoret honoribus et celestis efficiat beatitudinis possessores, illos tamen, ut dignis digna rependat, potioribus attollit insigniis dignitatum et premiorum uberiori retributione prosequitur, quos digniores agnoscit et commendat ingentior excellentia meritorum, prout apparet luculentissime in extollentia regum illustrium et victoriarum exercitio celebrissimarum per reges Hungarorum patratarum.

Liber Sextus

„*Gloriosus Deus in sanctis suis*” in maiestate mirabilis, cuius ineffabilis altitudo prudentie nullis inclusa limitibus, nullis terminis comprehensa, recti censura iudicii celestia pariter et terrena disponit. Et si cunctos eius ministros magnificet et altis decoret honoribus et celestis efficiat beatitudinis possessores, illos tamen, ut dignis digna rependat, potioribus attollit insigniis dignitatum et premiorum uberiori retributione prosequitur, quos digniores agnoscit et commendat ingentior excellentia meritorum.

Az utóbbi dokumentumban a pápa arról rendelkezett, hogy a ferencesek évente *officium duplex* keretében emlékezzenek meg a tizenkét apostol, a négy evangélista, valamint a négy egyháztanító, Nagy Szent Gergely, Szent Ágoston, Szent Ambrus és Szent Jeromos ünnepéről. Egy a pápa által hamarosan elmozdított generálisnak szóló szigorú üzenet kivételével a *Liber Sextus*ban szóról szóra ugyanez az utasítás olvasható, amely ezúttal azonban már a keresztény egyház egészére érvényes. A *Képes Krónika* előszavába utat találó emelkedett stílusban megfogalmazott passzus, amely ott a magyar királyok *virtusára* vonatkozik, itt még Isten szentjeinek kiemelkedő erejüket dicséri. Úgy vélem, hogy az újonnan felfedezett forrásszöveg kontextusa segítségünkre lehet a hazai krónika *prologusának* értelmezésében is. A *prologus* szerint ugyan a magyar királyok különös érdemeinek jutalma elsősorban katonai győzel-

8 *Scriptores rerum Hungaricum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*. I–II. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery. Budapestini, 1937–1938. I. 239–241. A fordítás Bollók János munkája ld. *Képes Krónika*. Osiris, Bp., 2000. (Millenniumi Magyar Történelem) 7.

9 *Corpus iuris canonici*. I–II. Ed. Aemilius Friedberg. Lipsiae, 1879–1881. II. col. 1059–1060.

10 *Ferdinand Marie Delorme*: Bulle du pape Boniface VIII élevant au rit double les fêtes des Apôtres, des Évangélistes et des quatre Docteurs de l’Église latine (20 sept. 1295). *La France Franciscaine* 8. (1925) 451–454.

meikben nyilvánul meg, e győzelmek legfőbb gyümölcse azonban a békesség gyönyörűsége és a bőség nyugalma; mindezt pedig az tette lehetővé, hogy a magyar királyok valamennyi királynál jobban félték az Urat. Az Isten előtt megkülönböztetett módon kedves magyar uralkodók erényeire és jutalmára helyezett hangsúly alighanem a „magyar szent királyok” (*sancti reges Hungariae*) Anjou-korban megszilárduló kultuszát¹¹ volt hivatott alátámasztani. Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy szerzőnk egy szentisztelethez kapcsolódó szöveget idézett, hogy fő mondandóját a kitűzött célhoz méltó ünnepélyes bevezetéssel alapozza meg.

Aligha mellékes kérdés, hogy szerzőnk honnan vette a kérdéses idézetet: közvetlenül VIII. Bonifác bullájából vagy – közvetett módon – inkább a pápai dekretálé-gyűjteményből? Az első lehetőség ugyanis inkább egy ferences kötődésű író irányába mutatna, míg a második esetben egy kánonjogban jártas világi pap szerzőségére kellene gondolnunk. Tekintettel arra, hogy a ferences rendfőnöknek címzett eredeti pápai levél egyedül az avignoni ferences kolostor levéltárában maradt fenn,¹² nem valószínű, hogy szövege Magyarországon ismertté válhatott. A *Liber Sextus* azonban bizonyosan szerves részét képezte az itáliai egyetemek kánonjogi karain pallérozó magyar klerikusok tanulmányainak. Magát a kánonjogi gyűjteményt a hazaiak által is nagy számban látogatott bolognai egyetem felkérésére állította össze az intézmény egykori diákja, VIII. Bonifác pápa.¹³ A *Liber Sextust* az 1298. március 3-án kiadott pápai bulla tette nyilvánossá, s a gyűjteményt az egyházfő hamarosan a bolognai és a párizsi egyetem részére is megküldte. Tudjuk, hogy Telegdi Csanád esztergomi érsek unokaöccse, Vásári Miklós – aki a királyi kápolna jogászkorének kimagasló egyénisége volt, s később maga is érsek lett – kánonjogi kéziratokat vásárolt, amikor 1343-ban elkísérte Nagy Lajos édesanyját, Erzsébet királynét itáliai útjára – köztük a *Liber Sextust* is.¹⁴ E Padovában őrzött kézirat (Biblioteca Capitolare Ms. A 24) címlapján Szent István legendájának négy jelenete látható, míg a képek két oszlopa között futó függőleges szalagon a magyar szent királyok: István, Imre és László arcképei sorakoznak. Könnyen lehet, hogy maga Vásári adta a megbízást az itáliai miniátornak, s az ő sugallatára jelenhetett meg a kódexben a magyar szent királyok kultuszának éppen megszilárduló ikonográfiai programja is.

A kánonjogi gyűjteményt azonban Magyarországon is olvasták a 14. században: erről tanúskodik a nagyszebeni prépostság 1360–1370 között keletkezett könyvjegyzéke, amely szerint a helyi plébánosok sűrűn kikölcsönözték a *Liber*

11 E tisztelet emlékeiről ld. *Klaniczay Gábor*: Az Anjouk és a szent királyok. In: „Mert ezt Isten hagyta...” Tanulmányok a népi vallásosság köréből. Szerk. Tüskés Gábor. Magvető, Bp., 1986. 68–71., ill. részletesebben *Klaniczay Gábor*: Az uralkodók szentsége a középkorban. Magyar dânasztikus szentkultuszok és európai modellek. Balassi, Bp., 2000. 270–273.

12 *Delorme, F. M.*: i. m. (10. jz.) 453–454.

13 *Leonard E. Boyle*: *Liber Sextus*. In: *New Catholic Encyclopedia*. Washington D. C., 1967. VIII. 696.

14 *Gerevich Lászlóné*: Vásári Miklós két kódexe. Művészettörténeti Értesítő 6. (1957) 133–137. Ld. még *Hoffmann Edit*: Régi magyar bibliofilek. Magyar Bibliophil Társaság, Bp., 1929. (Reprint Wehli Tünde előszavával és jegyzeteivel: Bp., 1992.) 221.

Sextus az intézmény könyvtárából.¹⁵ A kötet megvolt a pozsonyi káptalanban,¹⁶ s talán a nagybányai városi iskolában is.¹⁷ A budapesti Egyetemi Könyvtár középkori kódextöredékei között a *Liber Sextus* három 14. századi kézírata különböztethető meg, amelyek közül egyet nagy valószínűséggel valóban Magyarországon használtak.¹⁸ A központi szeminárium könyvtárában és a soproni gyűjteményekben mindössze egy-egy 14. századi töredék található, ám ezek hazai használata nem igazolható.¹⁹ Mindazonáltal nincs ok, hogy komoly kételyeink merüljenek fel a *Liber Sextus* széles körű magyarországi ismeretével kapcsolatban. 1265 óta önálló magyar *natio* állt fenn a bolognai egyetemen, s már a század utolsó negyedében számos kancelláriai és főesperesi pozíciót jogvégzett – elsősorban kánonista – klerikus töltött be Magyarországon.²⁰ Minden jel arra mutat, hogy az idegen földön diákoskodó hallgatók lemásolták vagy megvásárolták a legfontosabb jogi könyveket: így kerülhetett a pozsonyi káptalan könyvtárába a bolognai egyetem 14. századi statútumainak 1347 után másolt kódexe is.²¹ Az itáliai egyetemeken nem egyszer választottak magyar rektort az Itálián kívülről származó diákok: Dörögdi Miklós, későbbi kápolnaispán és egri püspök 1316-ban, Jakab nógrádi főesperes pedig, aki hazájába visszatérve az esztergom-szenttamáshegyi prépostság élén állt, 1321-ben töltötte be ezt a hivatalt Bolognában. Ugyancsak bolognai rektor volt Uzsa János veszprémi kanonok 1343 előtt, majd Szepesi János dobokai főesperes és titkos kancellár 1386 előtt;²² Kanizsai János későbbi esztergomi érseket pedig 1367 körül választották rektorra a padovai egyetemen.²³

Bónis György szerint az Anjou-kor világlátott jogi doktoraival – a 13. század második felével ellentétben – immár nem az egyre világiasabbá és professzionáli-

15 Bónis György: Középkori jogunk elemei. Római jog, kánonjog, szokásjog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1972. 26.

16 Knauz Nándor: A pozsonyi káptalannak kézíratai. Strigonii, 1870. 15–16., no. 13.

17 Legalábbis erre utal az az ausztriai Sankt Florian-monostor könyvtárában őrzött kézirat (III. 3.), amelynek kötéstáblájába egy Theodoricus nevű nagybányai iskolamestert érintő közjegyzői iratot fűztek, ld. Hazai és külföldi könyvtári búvárlatok. Magyar Könyvszemle 8. (1883) 212. A kódex leírását ld. Albin Czerny: Die Handschriften der Stiftsbibliothek St. Florian. Linz, 1871. 238–239. Az irat kiadását ld. Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. II. 1342–1390. Hrsg. Franz Zimmermann–Carl Werner. Hermannstadt, 1897. 626–628., no. 1230.

18 Fragmenta latina codicum in Bibliotheca Universitatis Budapestinensis. I. Ed. Ladislaus Mezey. Akadémiai, Bp., 1983. (Fragmenta codicum in bibliothecis Hungariae 1.) 110–114., no. 99., no. 101.

19 Fragmenta Latina codicum in Bibliotheca Seminarii Cleri Hungariae Centralis. Ed. Ladislaus Mezey. Akadémiai, Bp., 1989. (Fragmenta codicum in bibliothecis Hungariae 1.2.) 69–70., no. 66.; Madas Edit: Mittelalterliche lateinische Handschriftenfragmente in Sopron. Akadémiai, Bp., 2006. 92–93., no. 71.

20 Bónis György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Akadémiai, Bp., 1971. 23.

21 Békefi Remig: A bolognai jogi egyetem XIV. és XV. századi statútumai. MTA, Bp., 1901. (Értekezések a történeti tudományok köréből XIX/7.)

22 Veress Endre: Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864. MTA, Bp., 1941. 19–34.

23 Uő: A paduai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai (1264–1864). Bp., 1915. 3–4.

sabbá váló kancellárián, hanem a királyi kápolnában találkozhatunk, amely az uralkodó egyetemet végzett diplomatáit tömörítette.²⁴ Jó okkal kereshetnénk a *Képes Krónika* szerzőjét ebben a környezetben, ám óvatosnak kell lennünk, hiszen a határ – legalábbis ami a hivatalnokok képzettségét illeti – korántsem volt olyan éles a két intézmény között, amint azt Bónis állította. Mindezt éppen a kancelláriai hivatalt betöltő Küküllei János esete példázza legszemléletesebben, aki széles körű olvasottsága alapján akár a *capella regia* munkatársa is lehetett volna. Nagy Lajos gestáírója alighanem legista műveltséggel is rendelkezett, legalábbis erre utal művének 9. *caputja*, amely – bár nem kizárt, hogy közvetett módon – a justinianusi *Novellae Constitutiones* című gyűjtemény 69. *constitutióját* idézi.²⁵ Küküllei a következőképpen tereli a szót Lajos király öccse, András herceg meggyilkolására e fejezetben: „úgszólván semmi sem marad meg önmagában állandónak, hanem mindig szalad az idő sok változást görgetve, amit nem könnyű előre látni, sem megjövendölni, és semmi sincs, ami ne érezné a változandóságot”.²⁶ A rezignált élettapasztalatot egy Seneca-idézettel teszi még nyomatékosabbá, megjegyyezve, hogy a háború éppen a béke közepén szokott feltámadni.²⁷

Küküllei

Postea vero, brevi tempore decurso, *quia nihil pene in seipso manet stabile, sed currit tempus, semper multas evolvens immutationes, quas neque providere facile est, neque predicere*, et nihil est, quod mutabilitatem non sentiat, et bellum in media pace consurgit [...].

Novellae Constitutiones

Sed omnes oboediant legi et succumbentes iustitiae sanctioni honorent eam et per omnia habeant fortem, non solum in semet ipsos respicientes, sed etiam in futuras successiones, et scientes *quia nihil paene in semet ipso manet, sed currit natura semper multas evolvens mutationes, quas neque providere facile est neque predicere*, Deo solummodo et imperatore sequente Deum haec gubernare mediocriter et mansuete valente.

E sokrétű műveltség alapján valóban eljátszhatnánk azzal a gondolattal, hogy a Képes krónika szerzője Küküllei Jánossal azonos. A két mű *prologusai*-ban hasonló alapgondolattal találkozunk, ám a különbségek még hangsúlyosabbak: a *Gesta* szerzője nem az istenfélelmet, a királyi alázatot emeli ki, hanem a „jó hír illatát” kereső uralkodó világi eszményképét tartja szem előtt, aki dicső

24 Bónis Gy.: A jogtudó értelmiség i. m. (20. jz.) 42.

25 Corpus iuris civilis. III. Recognovit Rudolf Schöll–Wilhelm Kroll. Berolini, 1895. 353.

26 Pars tertia Chronicae Hungarorum de Ludovico rege a Ioanne archidiacone de Kikullew composita. In: Scriptorum Rerum Hungaricarum veteres ac genuini. I. Ed. Johannes Georgius Schwandtner. Vindobonae, 1746. (= Küküllei) 223. A magyar fordítás Kristó Gyula munkája, ld. Küküllei János: Lajos király krónikája i. m. (1. jz.) 18.

27 Ad Lucilium Epistulae Morales. II. London, 1920. (The Loeb Classical Library) 434., lib. XIV., epist. 91.

tettei révén válik alkalmassá Isten dicséretére.²⁸ Írói egyénisége gyökeresen eltér a névtelenség homályában maradó krónikaszerzőétől: az önmagát büszkén megnevező Küküllei nem prédikációt ír, amelyben kizárólag egyházi szerzőket idéz, hanem Arisztotelészre, Nagy Sándorra és Vegetiusra hivatkozik – igaz, közvetett vagy éppenséggel kevésbé hitelt érdemlő forrásokból merít. Kétségtelen, hogy mindkét író az Anjou-udvar királyeszményét visszhangozza, s – véleményem szerint – a *Képes Krónika prologusa* éppúgy a magyar szent királyok kultuszára utal, mint Küküllei előszava, amely nem felejt el megemlíteni, hogy Lajos e szent királyok törzsökéből sarjadt. Am a korszellemet tükröző alapanyagot aligha önthették volna eltérőbb formába szerzőink, akiknek azonosságát a fentiek alapján kizártnak tartom.

Mint láttuk, a *Képes Krónika prologusának* írója vélhetően nem a ferenceseknek írt 1295. évi bullából, hanem a három évvel később kiadott *Liber Sextus*ból idézett. Talán megkockáztathatjuk, hogy – konzervatív eszményei és egyházas műveltsége ellenére – a szerző mégsem ferences szerzetes, hanem az egyházjogban jártas világi klerikus volt; a magyar kolostorok lakóit ugyanis Fülöp fermói püspök és bíboros-legátus kiközösítés terhe mellett eltiltotta a jogi stúdiumoktól.²⁹ Azt sem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a *Képes Krónika* szerkesztője a legfrissebb párizsi teológiai irodalmat, Nicolaus de Lyra egzegetikai munkáját (*Postilla litteralis in vetus et novum testamentum*, 1322–1331) is ismerte, amely arról tanúskodik, hogy írónk a szent tudományban is alapos jártassággal rendelkezett. A korszak Párizsban tanuló magyar teológushallgatói elsősorban ágostonos remeték voltak, s igen közel álltak a királyi udvarhoz.³⁰ Frankói/Szigeti István Nagy Lajos diplomatája volt, előbb nyitrai püspök, majd kalocsai érsek, s 1379-től címzetes jeruzsálemi pátriárka. 1377 és 1379 között – saját kiadványai alapján – főkancellári tisztséget viselt, ami arra utalhat, hogy jogi stúdiumokat is folytatott. Tudjuk azt is, hogy Szigeti teológiai művek szerzője volt: nevéhez egy elveszett vagy lap pangó Petrus Lombardus-kommentárt köt az irodalom.³¹ A váradi egyházmegyéből – talán a váradoszlai ágostonos rendházból – származó Miklós fia Miklós a párizsi egyetem teológiai karának *lectora* volt, s a magyar királyi pár közben járt *baccalaureusi* kinevezéséért VI. Ince pápa előtt 1353-ban. Tudjuk, hogy Miklós más tudományterületen is jártasságot szerzett (*in aliis studiis exercitatus*), nem lehetetlen, hogy éppen a jogtudományban.³² Szigeti István 1366-ban rendtársa és a

28 Hogy e szemlélet korántsem valamilyen korai humanizmus tanúja, hanem ízig-vérig a magyar középkorban gyökerезik ld. *Kurcz Ágnes*: Anjou-kori történetíróink kérdéséhez. Irodalomtörténeti Közlemények 68. (1964) 358–362.

29 *Bónis Gy.*: A jogtudó értelmiség i. m. (20. jz.) 27.

30 A párizsi magyar ágostonos diákokról ld. *Gábrriel Asztrik*: Magyar diákok és tanárok a középkori Párizsban. Egyetemes Philológiai Közöny 62. (1938) 187–190. Feltételezett hatásokról a kancellária fejlődésére ld. *Kumorovitz Lajos Bernát*: A királyi kápolnaispán oklevéladó működése (A királyi kancellária fejlődése a 14. és 15. század fordulóján). Regnum 5. (1942–1943) 490.

31 Életrajzára ld. *Udvardy József*: A kalocsai érsekek életrajza (1000–1526). Köln, 1991. 232–242.

32 Ld. Gábrriel Asztrik recenzióját Veress Endre egyetemtörténeti adattáráról: Egyetemes Philológiai Közöny 67. (1943) 98. A recenzió írója hibásan azonosítja az Ágoston-rendi testvért Miklós fia Miklós királynéi ajtónállómesterrel, aki a Gábrriel által említett házassági szerződésben tanú-

királyi kápolna tagja: Verebélyi Péter párizsi *lector magisteri* fokozatszerzését elősegítendő fordult V. Orbán pápához. Nem lehetetlen, hogy a *Képes Krónika* szerkesztőjét e Párizsban teológiai műveltséget szerző, világi közegben is biztonságosan mozgó szerzetesek körében kell keresnünk.³³

Miként Kristó Gyula rámutatott, a kancellárián működő Küküllei pápai oklevelek formuláit is beépítette saját formanyelvébe.³⁴ A Kristó által példaként említett

ként szerepel – e dokumentum tehát nem hozható fel érvként a Párizsban tanult ágostonos remete jogi képzettsége mellett.

33 Nem mehetek el még egy körülmény mellett, amely igen csábító feltevésre ad lehetőséget, ám önmagában alighanem kevés, hogy erős érvet kovácsolhassunk belőle. A három ágostonos közül Szigeti István 1367 őszén az Itáliába visszatérő V. Orbán környezetében tartózkodott. Az Ágoston-rendi főpap nemcsak a kalocsai érseki *pallium*áért utazott Rómába, hanem – miként a pápa október 1-jén kelt leveléből kiderül – egyúttal diplomáciai küldetést is teljesített. Az újdonsült érseket 1368 februárjának (azaz húsvét második vasárnapján, április 16-án) még mindig az Örök Városban találjuk: közvetlenül ezután fordult hozzá a domonkosok generálisa tanácsért egy igen nevezetes ügyben, amelyre Udvardy József hívta fel a figyelmet, ld. *Udvardy J.:* i. m. (31. jz.) 235–236. 1368 elején V. Orbánnak az Aquinói Szent Tamás testereklyéjéért folytatott vetélkedésben kellett igazságot tennie. A *doctor angelicus* maradványai állítólag elővigyázatosságból kerültek a fissanovai ciszterciektől Onorato Caetanihoz, Fondi grófjához, aki az ereklyét most a domonkosoknak készült visszaadni. A ciszterciek elérték, hogy V. Orbán nekik ítélje a testet, ám a domonkosok generálisa a pápát szüntelenül döntése megváltoztatására kérte. Az említett februárnapon a generális ismét elutasító választ kapott, s ekkor kérte ki Szigeti István tanácsát. A magyar szerzetes-főpap jámbor sugallatára számos misét celebráltak Rómában a szent rendalapítók emlékére, s a generális arra kérte a rend provinciálisait, hogy tartományaikban cselekedjenek Szent Tamás tiszteletére ugyanígy. Az imák nem maradtak hatástalanok: a pápa rövidesen a domonkosoknak ítélte az angyali doktor ereklyéjét, amely a rend toulouse-i kolostorának templomába került. Az esetről skolasztikus-elemző módszerrel beszámoló szentanú, Raymundus Hugonis domonkos szerzetes szerint többek között azért, mivel ez volt a teológiai fakultással is rendelkező toulouse-i egyetem hivatalos temploma, amely igazán méltóvá tette, hogy a szent teológus maradványait befogadja. A generális környezetéhez tartozó Raymundus beszámolója (*Historia translationis corporis ecclesiae doctoris divi Thomae de Aquino*, BHL 8161., Acta Sanctorum Martii. I. Parisiis et Romae, 1865. 723–731.; a kiadás alapjául szolgáló 15. századi kézirat az interneten is tanulmányozható: Bibliothèque municipale de Toulouse Ms. 610., http://numerique.bibliotheque.toulouse.fr/ark:/74899/B315556101_MS0610 [letöltés: 2015. augusztus 24.]) a toulouse-i translatio dokumentumait is megőrizte. Az itt olvasható, 1368. augusztus 31-én kelt pápai bulla (Ms. 610. ff. 54–55.; AA SS Mart. I. 731–732.) a toulouse-i érseknek szól, aki egyúttal az egyetem kancellári tisztségét is betöltötte, s akit a pápa az ereklye méltó fogadására kért fel. A Szent Tamás toulouse-i tiszteletéről rendelkező bulla *arengája* éppen azt a részt idézi a *Liber Sextus*ből, amelyet a *Képes Krónika* előszava. Csábító a lehetőség, hogy a *translatio* római előzményeiben szerepet kapó Szigeti István, aki egykor maga is a toulouse-i egyetem tanára volt, a pápai bulla megszövegezésében is részt vehetett, ám mindez aligha maradhat több pusztán feltevésnél. – Nem találkoztam több pápai dokumentummal, amely hasonló módon merítene a *Liber Sextus*ből, ám Arnold beneventói érsek (1332–1344) 1338. augusztus 25-én kelt bullája, amely Szent Bertalan helyi kultuszáról rendelkezik, ugyancsak a kánonjogi forrás vonatkozó fejezetéből kölcsönözte bevezető sorait, ld. Acta Sanctorum Augusti. V. Parisiis et Romae, 1868. 66.

34 *Kristó Gyula:* A Küküllei-előszó szövegpárhuzamai pápai oklevelekben. In: Változatok a történelemre. Tanulmányok Székely György tiszteletére. Szerk. Erdei Györgyi–Nagy Balázs. Bp., 2004. (Monumenta Historica Budapestinensia 14.) 213–215. „Rex regum et dominus dominantium uni-

1335. évi XII. Benedek-bulla sztereotip mondata már korábban is felbukkant Magyarországon, méghozzá I. Károly egy 1323-ban kelt adománylevelében.³⁵ A heiligenkreuzi ciszterciekhez szóló királyi oklevél szövegezése ráadásul jóval közelebb áll Küküllei előszavához, mint a bulláé. A szóban forgó formula kétségkívül a pápai kancelláriából terjedt el, ám a kérdéses kifejezések valójában már IV. Orbán pápa (1261–1264) leveleiben is olvashatóak, s a 14. század elejére már minden bizonnyal a formulagyűjtemények szerves részét képezték.³⁶ Ugyancsak izgalmas a *Képes Krónika Liber Sextus*ből átemelt passzusának magyarországi utóélete; figyelemreméltó jelenség, hogy a krónika összeállítása után három évtizeddel a kérdéses szöveg oklevélformulaként is feltűnt, méghozzá Zsigmond király uralkodásának első éveiben, egy nagyon is jól körülhatárolható forráscsoportban. Befejezésül ezeket a korai Zsigmond-okleveleket teszem vizsgálat tárgyává.

A kancelláriai munka és a krónikaírás összefonódásáról írt művében Mályusz Elemér bemutatta, hogy a Küküllei rendelkezésére álló vagy éppen általa fogalmazott oklevelek *narratiói* hogyan váltak saját történeti előadása részévé, miként azt is, hogy Thuróczy hogyan építette be krónikájába a Zsigmond-kori kancellárián írt terjengős oklevelek sztereotip megfogalmazású hősi elbeszéléseit.³⁷ Bartoniek Emma utalt a *Képes Krónika prologus*ának és a birtokadományozás terminológiájának hasonlóságaira is, ám a közvetlen összefüggés elkerülte figyelmét.³⁸ Lehetséges, hogy a *Liber Sextus*ből merített szöveg a krónikától függetlenül formularizálódott, s vált a hazai okleveles gyakorlat részévé; ám tekintetbe véve a *Képes Krónika* kiemelkedő szerepét az udvari-kancelláriai történeti tudat alakításában, valamint a kérdéses szakasz hiányát korábbi okleveleinkben, úgy vélem, hogy az alábbi *arengák* mintája közvetlenül a *Képes Krónikából* származik. Annál is inkább, mivel Küküllei előszavát bizonyosan ismerték a kancellárián, miként azt két Kanizsaiak részére kibocsátott oklevél (1397. december 8., 1401. február 17.) szövege igazolja.³⁹

Az első általam ismert *arenga* egy 1387. szeptember 26-án kelt dokumentumban, egy privilegiális oklevélben olvasható, amely az eredetileg június 2-án kelt

verse terre, qui supra cuncta tenet in excelsis imperium, dat esse rebus, et dispensat, prout vult culmina dignitatum, et sapientia et fortitudo eius sunt.” Küküllei 213.

35 „[...] supra cuncta tenet imperium in excelsis, que dat esse rebus, per quem reges regnant.” Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I–XI. Stud. et op. Georgii Fejér. Typ. Univ., Budaë, 1829–1844. (= CD) VIII/2. 416., no. 191.

36 „Celestis altitudo potentie supra cuncta tenens in excelsis imperium, sic dat esse rebus, et dispensat ineffabili providenta munera gratiarum: sic etiam creaturarum condiciones et stats ordinat, prout vult variat et disponit, quo din horum consideratione sensus hominis habetatur [...]” Veterum scriptorum et monumentorum historicorum, dogmaticorum, moralium amplissima collectio. II. Ed. Edmond Martène–Ursinus Durand. Parisiis, 1724. col. 1251.; „Verum existimantes non esse mirandum in summi conditoris operibus, qui supra cuncta tenens in excelsis imperium, dat esse rebus, et dispensat prout vult munera gratiarum [...]” Uo. col. 1255.

37 Mályusz Elemér: Királyi kancellária és krónikaírás a középkori Magyarországon. Akadémiai, Bp., 1973.

38 Bartoniek Emma: A magyar királyválasztási jog a középkorban. Századok 70. (1936) 384–385.

39 Mályusz E.: Királyi kancellária i. m. (37. jz.) 91–92.

adománylevél átírása mellett az illetékes váradi káptalan iktatólevelének átírását is tartalmazza.⁴⁰ Az adományosok az év tavasza óta immár magyar királyként uralkodó Zsigmond leghűbb támogatói, a Losonci testvérek: László, István és Albert, akik az év első felében múlhatatlan érdemeket szereztek a Horvátiak fogságába esett Mária királynő kiszabadításának előkészítésében. A VIII. Bonifác nevéhez köthető szövegekben eredetileg még Isten szentjeire vonatkozó mondatot, amely a *Képes Krónika* előszavában már az Istennek különösen kedves magyar királyokat jellemezte, most az uralkodó által rendkívül nagy becsben tartott hívek hiúságát legyezgethette.⁴¹ A privilegiálist alighanem ünnepélyes keretek között, a nagypécsettől megerősítve állították ki, talán Diósgyőrben, ahol a király éppen ekkoriban pihente ki a nyár délvidéki háborúinak fáradsalmait.⁴²

A további eseteket hasonló körülmények között átírt és kiállított adománylevelekben találjuk. 1388. január 8-án, minden bizonnyal Budán kelt az a privilegiális, amely a Zsigmond korai uralmának legfontosabb támaszaként ismert Kanizsai János esztergomi érsek és kancellár öccsének érdemeit jutalmazta.⁴³ Tizenegy nappal később, Budán írták át – a kancelláriai jegyzet alapján – Zsigmond személyes parancsára az élete alkonyán királyi jutalomban részesülő Toldi Miklós egy évvel korábbi adománylevelét, s itt szintén olvasható a kérdéses *arena*.⁴⁴ Mályusz Elemér megfigyelése szerint 1388-ban Toldi egyenrangú személynek számított Ilosvai Leusták főajtónálló-mesterrel és olyan nevek viselőivel, mint Perényi Miklós és Rozgonyi Simon, s kétségtelenül a fiatal uralkodó környezetéhez tartozott.⁴⁵ Az országos méltóságoktól távol maradó Toldi aligha lehetett olyan mértékben Zsigmond hasznára, mint a liga nagy bárói családjai, a Losonciak vagy a Kanizsaiak, ám hírneve és tekintélye miatt kijárt neki a megkülönböztetett tisztelet; arról nem is beszélve, hogy az egykori itáliai zsoldosvezér méltó megbecsülése az új király tekintélyét is emelte. Toldi kitüntetett helyzetét véleményem szerint a nem mindennapi *arena* is jelzi.

A következő dokumentum majd két évvel később, 1389. december 15-én kelt, s ugyancsak egy a régi és az új hatalom közti átmenetet jelképező személy családja, Lackfi István nádor és unokatestvérei részére állították ki.⁴⁶ 1390. feb-

40 Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonczy Bánffy család történetéhez. I. 1214–1457. Szerk. Varjú Elemér. Bp., 1908. (= Bánffy oklevéltár) 408–411., no. 291. Az eredeti oklevél kiadását ld. uo. 389–395.

41 „Grata subditorum obsequia grata debent premia reportare et precipue regie interest sublimitati, ut suos ministros magnificet et eximiis decoret honoribus, illos tamen, ut dignis condigna rependat, bravia potioribus attollat insigniis, dignitatum et premiorum uberiori retributione prosequatur, quos digniores agnoscit et ingentior recomendat excellentia meritorum.” Uo. 408.

42 *Engel Pál–C. Tóth Norbert*: Itineraria regum et reginarum (1382–1438). Bp., 2005. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 1.) 58.

43 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Budapest; = MNL-OL) Diplomatikai Levéltár (= DL) 7307.; Zsigmondkori Oklevéltár (= ZsO) I. 1387–1399. Összeáll. Mályusz Elemér. Bp., 1951. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II.: Forráskiadványok 1.) 20., no. 207.

44 Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez. I. 1. Oklevelek 1229–1441-ig. Bp., 1919. 157–160.

45 *Mályusz Elemér*: A Toldi-monda történeti alapja. Hadtörténeti Közlemények 25. (1924) 15–16.

46 DL 7253; ZsO I. 2–3., no. 24.

ruár 8-án két privilegiális oklevél *arengájában* is feltűnik a vizsgált idézet: az egyik Losonci István macsói bánnak szól, ⁴⁷ míg a másik Szécsényi Frank országbírónak és fivérének, Simonnak biztosította Tapolcsány várát és városát. ⁴⁸ Zsigmond ekkor Váradon tartózkodott, a nevében kelt privilegiálisok talán itt keletkeztek. Ismét a Kanizsaiaknak szól az 1390. április 17-i adománylevel, amelyben a király János érseknek és rokonainak adta a Sopron megyei Rov várát, s amelynek május 23-i ünnepélyes átírásában is találkozhatunk a szóban forgó szövegrészlettel. ⁴⁹

A „megörökölt” méltóságviselők, a Zsigmondot megválasztó bárói ligájának privilegiálisai mellett csupán egyetlen esetet találtam, amikor az idézet a király egy szabadon kiválasztott hívének szóló adománylevelben jelenik meg. Az adományos nem más, mint Zsigmond jövődő apósa, Cillei Hermann, akinek 1397. augusztus 17-én kelt oklevelét egy évvel később, 1398. szeptember 9-én írta át a kancellária Visegrádon, *ad literatorium mandatum domini regis*. ⁵⁰ A Hermann érdemeit hosszan részletező oklevélben a fogalmazó felidézte az adományos testvére, Vilmos segítségét a törökök elleni 1392. évi hadjáratban, s magának Hermannnak a nikápolyi csata után tanúsított hűségét is.

Látható, hogy a privilegiálisok a liga befolyására támaszkodó Zsigmond adományozási politikájába illeszkednek, amely a királyi hatalom rovására borította fel az ország birtokstruktúráját. ⁵¹ A nagypecsétet őrző Kanizsai János érsek, aki maga is e politika irányítója és haszonélvezője volt, illetve hivatalának munkatársai aligha véletlenül nyúltak vissza az Anjou-kori történeti művek, a *Képes Krónika* és Küküllei bevezetőihez, hogy a folytonosság hangsúlyozásával az adományok jogosságát alátámasszák. Az adománylevelekben felbukkanó formula VIII. Bonifác pápa dekrétumszövegének egyetlen évszázad alatt végbement evolúciójáról tanúskodik: a megfogalmazás, amely a *Liber Sextus*-ban a szent apostolok, evangélisták és egyháztanítók, majd a Képes krónika előszavában egy talán Párizsban diákoskodó, teológiában és egyházjogban egyaránt jártas szerző tollán a magyar szent királyok dicsőségét hirdette, Zsigmond kancelláriáján immár a hűséges bárók érdemeinek jelképes jutalmaként köszön vissza.

47 Bánffy oklevéltár I. 422.

48 DL 7554.

49 CD X/1. 586.

50 MNL-OL Diplomatikai Fényképtár 258 330.; CD X/2. 423–429.

51 *Engel Pál*: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387–1437). Akadémiai, Bp., 1977. (Értekezések a történeti tudományok köréből 83.) 31–33.

DÁNIEL BÁCSATYAI
LEGAL EDUCATION, HISTORIOGRAPHY AND CHANCELLERY
IN 14TH-CENTURY HUNGARY

The lavishly decorated *Illuminated Chronicle* is a remarkable artefact of 14th century Hungarian historiography. Recapitulating earlier, mostly lost historical works, the text of the chronicle was compiled around 1358 by an anonymous author. While it is beyond doubt that the chronicle's individual sources show a French intellectual impact, it is still open to discussion whether the compiler was a high-rank secular cleric, often identified with the Székesfehérvár canon Márk Kálti, with lively connections with the Angevin court or, as Elemér Mályusz thought, a member of a monastic order (most probably a Franciscan friar).

In this paper I demonstrate that the work's prologue contains a lengthy quotation from pope Boniface VIII's decretal collection, the *Liber Sextus*, which might shed some light upon the author's learning. Promoting the cult of the apostles, the evangelists and the doctors of the Church, the elevated preamble of the decree was borrowed by the chronicler to laud the virtues of the pious kings of Hungary. My first proposal is the following: the passage was specifically selected by the author to maintain the political ideology of the Angevin dynasty, the cult of the *sancti reges Hungariae*. Although such awareness of the canon law makes it unlikely that our compiler was a Franciscan friar, his thorough familiarity with the recent Parisian theological literature (Nicolaus de Lyra) suggests that the legal aspect of his studies was less significant. 14th-century Hungarian theologians pursuing their studies in Paris belonged exclusively to the Augustinian Order and maintained intimate relationship with the royal court. Stephanus de Insula, their most significant representative, even held the office of archchancellor (1377–1379), which might indicate his earlier legal education. My second proposal is that the compiler of the *Illuminated Chronicle* should be searched in this intellectual environment. An abbreviated form of the quotation found its way to the chancellery of king Sigismund too. These charters of donation fit smoothly into the royal policy of Sigismund's early reign, when the king made immense concessions to the aristocracy of the late Angevin kings. The passage, however, which used to praise the glory of the saints of God, then that of the kings of Hungary, now started to feed the vanity of the barons of Sigismund.

CONTENTS

STUDIES

Boglárka Weisz: Who Was the First Treasurer? The History of the Treasurer's Office in the 14th-Century	527
Veronika Tóth-Barbalics: The Presidents and Vice-presidents of the Upper House during the Dual Monarchy (1867–1918)	541
Barna Ábrahám: Slovak Press and Government Press Policy in the Years of the Great War	565
Zsuzsanna Varga: Land Reforms in Central and Eastern Europe after World War II	583

WORKSHOP

Dániel Bácsatyai: Legal Education, Historiography and Chancellery in 14th-Century Hungary	607
András Vadas: Questions of the Terminology and Meaning of the Term <i>locus molendini</i> in the Middle Ages	619
Orsolya Manhercz: Re-acting the Trauma of 1848–1849 during the Imperial Visit of 1852	649

REVIEW ARTICLE	663
-----------------------	-----

OEUVRE	671
---------------	-----

E számunk szerzői

ÁBRAHÁM BARNA PhD, tud. munkatárs (MTA BTK TTI) • BÁCSATYAI DÁNIEL PhD-jelölt (Pázmány Péter Katolikus Egyetem) • KRÁSZ LILLA PhD, egy. adjunktus (ELTE) • MANHERCZ ORSOLYA PhD, egy. adjunktus (ELTE) • TÓTH-BARBALICS VERONIKA főosztályvezető (Magyar Mezőgazdasági Múzeum és Könyvtár) • VADAS ANDRÁS PhD, egy. tanársegéd (ELTE), PhD-jelölt (Közép-európai Egyetem) • VAJNÁGI MÁRTA PhD, egy. adjunktus (ELTE) • VARGA ZSUZSANNA, az MTA doktora, egy. docens (ELTE) • WEISZ BOGLÁRKA PhD, tud. főmunkatárs (MTA BTK TTI)

MTA BTK TTI = Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézet

ELTE = Eötvös Loránd Tudományegyetem

Folyóiratunk közlési szabályzata a www.tti.btk.mta.hu honlapon olvasható